

*Тлеукулов М. Б., 3-курс
Ғылыми жетекші: Н. Т. Саханова, қылмыстық іс жүргізу кафедрасының
аға оқытушысы
(ҚР ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы)*

**КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ
ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕССИНІНЕ ЗАҢДЫ
ОКІЛДЕРДІҢ ҚАТЫСУЫ**

Қолданыстағы қылмыстық іс жүргізу заңнамасының қылмыстық сот өндірісіне өкілдердің қатысуын реттеуші ҚР қылмыстық іс жүргізу кодексінің «Кәмелетке толмағандардың

қылмыстық істерінің өндірісі» 52 тарауына сүйенеді және кәмелетке толмаған сезікті мен айыпталушылардың заңды өкілдеріне тікелей қатысады.

Лазеров В.А ның ой бойынша кәмелетке толмағандардың заңды өкілдері қылмыстық процессуалдық емес отбасы құқықтық заңнамада анықталған дейді, өйткені кәмелетке толмағандардың ата-аналары асыраушылары, қамқоршылары кәмелет жасқа толғанға дейін олардың іс әрекеттеріне жауапты.

ҚР ҚДЖК 7 бабының 22 бөлігіне сай заңды өкіл бұл сезіктінің айыпталушының, жәбірленушінің азаматтық талапкердің, ата-аналары, асырап алушылары, қорғаншылары, қамқоршылары, сондай-ақ сезіктіні айыпталушыны немесе жәбірленушіні қорғап немесе асырап отырған ұйымдар мен адамдардың өкілдері.

Заңды өкілдердің процессуалды мәртебесі туралы заңда нақты анықтама берілмеген. Тек ҚР ҚДЖК 79 бабында кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстары туралы іске қатысушы осы кодексте көзделген тәртіппен олардың заңды өкілдері тартылатындығы туралы және ҚР ҚДЖК 482 бабының 3 бөлігіне сай құқықтары бекітілгендігі көрсетілген.

ҚР ҚДЖК 80 бабының 3 бөлігіне сай кәмелетке толмағандардың немесе азаматтық талапкердің заңды өкілдеріне келсек олар өкіл етіп жатқан адамның құқықтарын иеленеді, ал жүктелген міндеттер туралы заңда еш көрініс тапаған.

Көп жағдайда қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу заңнамасы мен құқықтары толық мәлімделінбеген жәбірленуші және оның заңды өкілдері жатады. Ал негізінде заң бойынша қылмыстық ізге түсуші органдар кәмелетке толмаған жәбірленушілерге және олардың заңды өкілдеріне процессуалдық құқықтарын түсіндіруге міндетті, алайда бұл ереже жиі сақталынбайды, оған қоса жоғарыда көрсетілгендей заңды тұлғаның процессуалдық құқықтары заңда анықталмаған.

Бұл үшін кәмелетке толмағандардың ісіне кәсіби заңгерді шақыру, ауыстыру, одан бас тарту тәртібін процессуалдық реттеу қажет. Кәмелетке толмаған жәбірленушінің ісіне қорғаушы өкілдің қатысуы туралы арыз жазуды олардың заңды өкілдеріне табыстаған жөн. Онымен қоса қорғаушы өкілдің міндетті қатысу жағдайларын анықтау қажет. Мысалы: кәмелетке толмағандардың психикасына әсер ететін ересек сезіктілер мен айыпталушылардың қатысуымен өтетін тергеулік әрекеттерге қорғаушы өкілдің қатысуының қажеттілігі. Онымен қоса кәмелетке толмағандарға және олардың бастапқы тергеу істеріне қатысқан заңды өкілдеріне ҚР ҚДЖК 100 бабына сай қауіпсіздіктерін қамтамасыз ету қажет.

Қорытындылай келе тәжірибелі заңгердің заңды өкілімен бірге іске қатысуы кәмелетке толмағандардың қылмыстық іс жүргізуіндегі құқықтарын, неғұрлым тиімдірек сақталынады, яғни кәмелетке толмаған тұлға мен өкілдің өз бетімен жүзеге асыра алмайтын қорғай алмайтын құқықтарды заң нормасында жүзеге асыруды қамтамасыз етеді.

Кәмелетке толмағандардың қылмыстық ісін жүргізу барысында кәмелетке толмаған айыпталушының психикасына әсер ететін қысымның болмауын жағдайдың бір қалыпты жүруін іс жүргізуші орган қадағалайды.

¹ Лазарева В. А. Охрана прав и законных интересов несовершеннолетних потерпевших в советском уголовном процессе.

² Лукьянчиков Е. Д. разрешение органами внутренних дел заявлений и сообщений о преступлениях несовершеннолетних. Учебное пособие / отв. ред. А. Я. Дубинский. — Киев: Изд-во Киев. ВШ МВД СССР, 1987. — 67 с.

³ Асташенков В. Г. и др. возбуждение и предварительное расследование дел о преступлениях несовершеннолетних. — Волгоград, 1982.